

Til

Kulturdepartementet
postmottak@kud.dep.no

Oslo, 2024-03-15

Deres ref: 23/5586-1

Høring – endringer i åndsverkloven mv (gjennomføring av digitalmarkedsdirektivet og nett- og videresendingsdirektivet)

Norsk Redaktørforening (NR) er en landsomfattende sammenslutning av redaktører i alle typer medier. Vi har for øyeblikket rundt 800 medlemmer. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og redaksjonell uavhengighet er blant våre viktigste arbeidsområder.

Vi viser til høringsbrev av 22. november 2023 og høringsnotat av samme dag. Flere av de forslagene som fremmes i høringsnotatet angår våre medlemmer.

1. Om NRs posisjon i opphavsrettslige spørsmål

Norsk Redaktørforenings medlemmer forholder seg til opphavsretten fra flere ulike posisjoner. Redaktørene er til dels opphavere, med interesse for å beskytte sine egne åndsverk og sine egne rettigheter. Samtidig er redaktørene gjennom sitt virke opptatt av å kunne utnytte andres åndsverk for å skape nye åndsverk og for å oppfylle sitt oppdrag med å formidle informasjon til publikum og skape debatt i det offentlige rom. Og så er redaktørene, særlig sjefredaktører/ansvarlige redaktører, i mange sammenhenger også utgivers representant og skal ivareta utgivers interesser.

2. De redaktørstyrte medienes samfunnsrolle

I en tid hvor alle anerkjenner behovet for å styrke vår felles evne til å motstå desinformasjon og på den måten også styrke den liberale rettsstaten og demokratiet, har det aldri vært viktigere å styrke de

redaktørstyrte mediene og den sannhetssøkende journalistikken. De seriøse mediene, med en ansvarlig redaktør og tilknyttet den presseetiske selvdømmeordningen, er en vesentlig del av samfunnets demokratiske infrastruktur. Derfor er det avgjørende at politiske vedtak bidrar til å styrke og ikke svekke de samme mediene. På opphavsrettsområdet innebærer det å balansere opphavernes og utgivers legitime behov for vern av sine rettigheter, med samfunnets behov for deling av informasjon og ideer og for undersøkende og kritisk journalistikk.

Høyesterett har adressert dette blant annet slik:

“Det er først grunn til å understreke sitatrettens store prinsipielle og praktiske betydning. Som nevnt i forarbeidene til åndsverkloven av 1961, er sitatretten en selvsagt innskrenkning i opphavsmannens absolutte rett, og den har stor betydning i flere sammenhenger, blant annet for pressen som organ for informasjon og offentlig meningsutveksling.» (RT 2010/366)

3. De redaktørstyrte mediene vs tek-gigantene

Forholdet mellom redaktørstyrte medier og de store teknologiselskapene er som kjent komplekst og flerdimensjonalt. Sosiale medier og søkemotorer bidrar til spredning av redaktørstyrt, journalistisk innhold. Samtidig har mange redaktørstyrte medier nærmest gjort seg avhengige av de samme plattformenes bidrag til distribusjon, men da også prisgitt teknologiplattformenes algoritmer og andre betingelser. På den ene siden kan eksponeringen bidra til økt synlighet og engasjement rundt medienes innhold. På den andre siden innebærer det utfordringer knyttet til inntektsfordeling, redaksjonell kontroll og påvirkning av publikums tilgang til informasjon. Vi viser her til de diskusjonene som har vært ført med tanke på å kreve at plattformselskapene i større grad blir ansvarliggjort for det innholdet de bidrar til å distribuere, men uten at dette medfører at de griper inn i og overstyrer innhold som er underlagt et redaktøransvar og har vært gjenstand for vurderinger i profesjonelle redaksjoner.

Denne dynamikken krever, for medienes del, en kontinuerlig balanse mellom å utnytte nye distribusjonskanaler og samtidig ivareta uavhengighet og økonomisk bærekraft. De store teknologiselskapene har gjennom år hentet ut enorme inntekter fra det norske annonsemarkedet, med innhold fra norske, redaktørstyrte medier som en viktig driver for sin trafikk og dermed sine inntekter – inntekter som i stor grad er hentet fra det samme markedet som norske redaktørstyrte medier henter sine inntekter fra.

Denne utviklingen har fått store konsekvenser for norske medier, med behov for betydelige utgiftskutt og nedskjæringer, noe som også har rammet den journalistiske produksjonen og utfordret medienes muligheter til å gi en bred og journalistisk kvalifisert dekning av det norske samfunnet. Vi ber derfor om at regjering og Storting benytter den muligheten som implementering av digitalmarkedsdirektivet gir til

å sikre en bedre balanse mellom teknologiselskapenes utnyttelse av mediens innhold og mediens muligheter til å skaffe seg inntekter som resultat av dette.

4. Ny teknologi – muligheter og utfordringer

Etter at DSM-direktivet ble vedtatt har det skjedd en betydelig utvikling innen teknologi som er relevant for mediebransjen. Først og fremst gjelder det kunstig intelligens (AI). Lanseringen av nye, avanserte og brukervennlige modeller for generativ kunstig intelligens innebærer både muligheter og utfordringer. Riktig bruk av AI vil kunne bli et svært verdifullt verktøy i utviklingen av journalistikken og også gi bedre muligheter for å nå ut med journalistikken til nye grupper.

For å kunne utnytte de mulighetene som teknologien gir, samtidig som den samme teknologien ikke blir brukt til å undergrave mediene som demokratiets infrastruktur, så forutsetter det en fornuftig og balansert regulering. Det igjen forutsetter at det legges til rette for utvikling av for eksempel norske språkmodeller innen generativ AI, men uten at det går på bekostning av rettighetene til dem som produserer og publiserer det innholdet som trening av slike modeller er avhengige av. Vi viser her til høringsuttalelsen fra Mediebedriftenes Landsforening (MBL) og støtter deres innspill om at slik bruk av mediens innhold må skje gjennom avtaler, noe som igjen krever en tydelig avgrensning av adgangen til fri tekst- og datautvinning – tydeligere enn det som høringsforslaget legger opp til.

5. Balansering av rettigheter

Opphavsrett kontra ytrings- og Informasjonsfrihet: Det er avgjørende at de foreslåtte endringene ikke begrenser ytrings- og informasjonsfriheten gjennom unødvendig strenge restriksjoner på bruk av åndsverk, ikke minst til journalistiske formål. Redaktørene står plassert midt i skjæringspunktet mellom opphavsrett på den ene siden og ytrings- og informasjonsfrihet på den andre. Som både skapere og formidlere av åndsverk, er det essensielt for oss at lovendringene balanserer beskyttelsen av opphaveres og utgiveres behov for vern med behovet for å dele og bruke andre åndsverk i et dynamisk og digitalt medielandskap.

I forarbeidene til dagens åndsverklov – Prop. 104 L (2016-2017), punkt 2.7 adresseres dette slik:

«Departementet legger til grunn at lovens avgrensning av opphavsretten fortsatt skal ivareta en rimelig balanse mellom vernet av opphavsrett og vernet av ytringsfriheten og andre grunnleggende rettigheter. I forslag til lovens formålsbestemmelse i § 1, fremgår det av bokstav b at rettighetene etter loven er avgrenset for å ivareta en rimelig balanse mellom rettighetshavernes interesser på den ene siden og brukernes og allmennhetens interesser på den andre. Departementet foreslår at hensynet til informasjons – og ytringsfriheten, sammen med bruk innen det private området angis som eksempel på områder hvor loven har avgrenset rettighetene fordi det ut ifra samfunnsmessige interesser er rimelig.»

Rimelig vederlag og avtalelisensordninger: Vi støtter prinsippet om rimelig vederlag til opphavere og utgivere, som sikrer at de blir kompensert for bruken av deres verk. Videre anerkjenner vi viktigheten av avtalelisensordninger for å forenkle rettighetsklarering, samtidig som det er viktig at disse ordningene ikke begrenser redaktørenes adgang til å bruke verk på en måte som tjener offentligheten.

6. De enkelte forslagene

Vi kommenterer enkelte av forslagene til lovendringer – i kronologisk rekkefølge.

a) § 23, fjerde og nytt femte ledd – avbildning av kunstverk

Vi støtter forslaget om å et nytt femte ledd i åndsverklovens § 23, slik at eksemplarframstilling, i form av ren avbildning av billedkunstverk med utløpt vernetid eller fotografiske bilder ikke lenger vil være vernet, så lenge ikke eksemplarframstillingen representerer et nytt og selvstendig verk med verkshøyde. Departementet skriver i høringsnotatet at «spredning av tro eksemplarframstillinger av billedkunstverk som har falt i det fri bidrar til tilgang til og fremme av kultur samt tilgang til kulturarv.» Det er vi enige i. I tillegg vil slik utnyttelse også bidra til at de redaktørstyrte mediene i større grad kan formidle kunnskap om de samme kunstverkene og bruke dem i ulike sammenhenger.

b) § 24 – eneretten til pressepublikasjoner

NR støtter innføringen av et eget vern for «pressepublikasjoner» i tråd med direktivets artikkel 15, og viser til målsettingen om at «den nye eneretten skal gi et rettslig vern som gjør det lettere for utgiverne å tjene inn igjen sine organisatoriske og finansielle investeringer». Samtidig som «pressepublikasjoner» - for vår del i praksis de redaktørstyrte mediene – er interessert i spredning via ulike plattformer, ser vi i stadig større grad at alt fra internasjonale tek-selskaper, nasjonale medieovervåkingstjenester og andre aktører utnytter det arbeidet som legges ned i de redaktørstyrte mediene til å skape inntektsbringende modeller. Dette skjer uten at de bidrar journalistisk eller på annen måte er med å skape nye åndsverk og uten at det tilfaller utgiverne noe rimelig vederlag.

Virkeområdet for «pressepublikasjoner» bør defineres i tråd med medieansvarsloven. Det er også vesentlig at eneretten ikke legger begrensninger på sitatretten eller muligheten for å lenke, utover det som følger av gjeldende rett. Vi viser ellers her til høringsuttalelse fra MBL.

c) § 62 – avtalelisens bruk av pressepublikasjoner

I forlengelsen av det særskilte vernet for pressepublikasjoner som oppstilles i § 24, støtter vi innføringen av en særskilt avtalelisensbestemmelse i § 62. Vi mener bestemmelsen vil kunne gi en

fornuftig løsning for klarering av materiale som omfatter ulike grupper av rettighetshavere. Vi viser samtidig til MBLs høringsuttalelse på dette punkt, både når det gjelder muligheten for å lisensiere utgiverrettigheten for seg, hvem som kan nedlegge forbud mot avtalelisens, opplysningsplikt og fordeling av kompensasjon.

d) § 63 – felles bestemmelser om avtalelisens

Vi støtter forslaget om videreføring av § 63 om felles bestemmelser for avtalelisens og også forslagene til presiseringer i paragrafens tredje ledd. Vi støtter også forslaget til nytt fjerde ledd om at avtalelisens bare kan benyttes der det vil være upraktisk eller umulig å klarere rettighetene til den aktuelle bruker individuelt.

e) § 43 – fri bruk ved undervisningsvirksomhet

Vi støtter ikke departementets forslag til ny fribruksregel ved undervisningsvirksomhet, og reagerer med undring på departementets tilnærming her. Vi mener forslaget åpner for langt mer omfattende fribruk enn det som er begrunnelsen for artikkel 5 i direktivet, hvor hensikten er å åpne for enkelte klart avgrensede unntak for bruk også i digital undervisning. Departementets forslag åpner for en bruk av digitalt materiale som går langt ut over dette. Vi viser til Kopinors høringsuttalelse og er enig i at fribruksregelen bør avgrenses til fremføring offentlig i undervisningssammenheng og ikke omfatte overføring til «allmennheten».

f) § 49a – kulturarv – bruk av verk som ikke lenger er i handelen

Vi støtter innføringen av en ny paragraf 49a om bruk av verk som ikke finnes i handelen lenger og som inngår i kulturarvinstitusjoners samlinger. Vi mener imidlertid at paragrafen bør presiseres, og utformes mer i tråd med det forslaget Kopinor har fremmet (foreslått som ny § 50b i Kopinors uttalelse – pga forslag om ny nummerering av flere paragrafer).

g) § 50d-f – tekst- og datautvinning

I likhet med flere andre høringsinstanser, blant andre Kopinor og Mediebedriftenes Landsforening (MBL) mener vi det bør gjøres enkelte endringer i de foreslåtte reglene for tekst- og data-utvinning. Direktivet er uformet før generativ AI var kjent og lansert og tar ikke høyde for dette. Desto viktigere er det å innramme mulighetene for tekst- og data-utvinning ganske stramt, slik at ikke utgiveres og opphaveres rettigheter på urimelig vis kan bli gjenstand for spredning og kommersialisering. Rettighetshaverne må ha et vern mot at opphavsrettslig beskyttet materiale blir brukt som grunnlag for eksempelvis trening av språkmodeller, uten at det er gitt samtykke til dette.

Vi mener definisjonen i § 50 d må gjøres så lik definisjonen i direktivet som mulig. Det innebærer at ordet «analytisk» må tas inn i teksten, slik den også lyder i direktivets form.

Vi mener § 50 e må presiseres, slik at reservasjonsretten mot eksemplarframstilling ikke bare gjelder opphaver, men også utgiver og at man bruker «rettighetshaver» som betegnelse.

Vi mener § 50 f må presiseres, slik at vi ikke risikerer at dette unntaket fra eneretten i praksis blir en måte å komme seg unna reservasjonsretten. Derfor mener vi, i likhet med blant andre Kopinor og MBL, at det må tydeliggjøres i lovteksten at unntaket gjelder for «vitenskapelig forskning» og ikke enhver privat aktørs forskningsavdelinger. Det siste vil åpne for kommersiell utnyttelse av opphavsrettslig beskyttet materiale, til stor skade for rettighetshavernes interesser.

Avslutningsvis:

Vi ber om at høringsnotatets forslag tar hensyn til disse betraktningene for å sikre en lovramme som både beskytter opphavsrettigheter og fremmer ytrings- og informasjonsfriheten. En balansert tilnærming vil tjene både opphavere, redaktører og samfunnet som helhet.

for Norsk Redaktørforening

Reidun Kjelling Nybø
generalsekretær

Arne Jensen
seniorrådgiver